

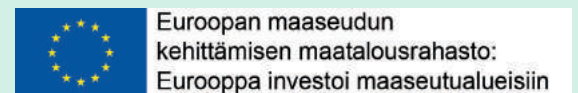
Kestävän kehityksen muistilista

Kuinka otat kestävän kehityksen huomioon hankesuunnittelussa?

HANKETOIMIJAN OPAS

Kuva: Canva

Opas hanketoimijalle

Tämä aineisto on tarkoitettu ohjaavaksi työkaluksi kestävän kehityksen huomioimiseen hankkeen suunnitteluprosessissa. Mitä kestävä kehitys tarkoittaa, ja miten sitä voi soveltaa hankkeeseen? Opas antaa ideoita ja ohjaa ottamaan huomioon eri kestävyiden osa-alueet, sekä helpottaa eri toimien sanoittamista ja perustelemista hankehakemukseen. Kestävyys voi syntyä monenlaisista asioista, ja sen mukaan ottaminen hankesuunnitteluun on yllättävän helppoa, kun vain oivaltaa millaisista asioista kestävyys syntyy. Tässä oppaassa kerromme kestävyiden eri osa-alueista. Jokaisen osa-alueen jälkeen voitte vielä tarkastaa, kuinka monta kohtaa saatte hankeideallanne rastittua. Mitä useammasta aihepiiristä saatte teemoja sisällytettyä hankesuunnitelmaan, sen kattavammin kestävä kehitys on hankesuunnitelmassa otettu huomioon.

Julkaisu on laadittu Keski-Suomen Leader-ryhmien yhteisessä Keski-Suomen maaseutuviesti -hankkeessa, jota on rahoittanut Keski-Suomen ELY-keskus. Julkaisun sisällön ja ulkoasun on tuottanut Muotoilutoimisto 2Loops.

Sisällys

Sisällys	2
1.Mitä tarkoittaa kestävä kehitys?	3
2.Ekologinen kestävyys	3
• Kiertotalous	3
• Kestävät ruokavalinnat	3
• Jakamistalous ja yhteiskäyttö	4
• Energiatehokkuus	4
• Kestävä liikkuminen	4
• Ympäristön ja luonnonsuojelu	4
3.Sosiaalinen kestävyys	5
• Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen	5
• Yhteisöllisyys ja syrjäytymisen ehkäisy	6
• Tasa-arvoisuus	6
4.Kulttuurinen kestävyys	7
• Kulttuuriympäristön vaaliminen ja elävöittäminen	7
• Kulttuuriperintö ja historiatietous	7
• Monikulttuurisuus ja moninaisuus	7
5.Taloudellinen kestävyys	8
• Resurssiviisaus	8
• Kustannustehokkuus	8
Muistilista	9
Yhteystiedot	10

1.Mitä tarkoittaa kestävä kehitys?

Kestävän kehityksen tavoitteena on, että hyvän elämän mahdollisuudet säilyvät myös tuleville sukupolville. Kestävä kehitys jakautuu ekologiseen, sosiaaliseen, kulttuuriseen ja taloudelliseen kestävyYTEEN.

Kestävää kehitystä voi toteuttaa hankkeissa monin tavoin, ja edistää näin yhteistä hyvää. Hanketyöllä voidaan esimerkiksi tukea luonnon monimuotoisuutta, kiertotaloutta tai vähentää päästöjä, jotka kiihdyttävät ilmastonmuutosta. Suomalaisten neljä merkittävintä päästölähdettä on liikenne ja matkailu, asuminen, ruoka ja muu kulutus (Sitra). Myös sosiaalista kestävyyttä, hyvinvointia ja yhteisöllisyyttä voi edistää hankkeissa. Kulttuuriseen kestävyYTEEN taas kuuluu esimerkiksi perinnetiedon säilyttäminen ja kulttuuriympäristön vaaliminen.

2.Ekologinen kestävyys

Ekologinen kestävyys tarkoittaa luonnon monimuotoisuuden vaalimista sekä ihmisten toiminnan sopeuttamista maapallon luonnonvarojen riittävyyteen ja luonnon sietokykyyn. Ekologisen kestävyYDEN toteutuminen mahdollistaa muiden kestäväN kehityksen ulottuvuuksien toteutumisen. Ihminen ei saa toiminnallaan vaarantaa elämää ylläpitäviä luonnon järjestelmiä: eliömaailmaa, ilmakehää, vesiä eikä maa- ja kallioperää. Ihmisen aiheuttamat päästöt eivät saa ylittää luonnon sietokykyä. (Kestävä kehitys, 2023)

Kiertotalous

Kiertotalous tukee ekologista kestävyyttä. Sen tavoitteena on pitää tuotteet ja materiaalit käytössä mahdollisimman pitkään, jonka jälkeen niistä voidaan valmistaa uusia tuotteita. Kiertotalous säästää luonnonvaroja ja vähentää päästöjä. Kiertotalousratkaisujen avulla voidaan vahvistaa luontoa ja löytää ratkaisuja ilmastokriisiin.

Kiertotaloutta voidaan tukea esimerkiksi hankkeissa, joissa keksitään tapoja pidentää tavaroiden, vaatteiden, kalusteiden tai vaikka rakennusten elinkaarta. Myös jätteen vähentämiseen ja kierrätykseen liittyvät toimet edistävät kiertotaloutta.

Mitä jos...

- järjestäisitte parsinta- tai tuunauspajoja?
- harrastusvälineiden kierrätystapahtumia?
- ideoisitte tavaroiden vaihtotapahtumia?

Kestävät ruokavalinnat

Kestävien ruokavalintojen edistäminen hankkeen avulla voi auttaa ihmisiä tekemään parempia ruokavalintoja sekä ympäristön että oman terveytensä kannalta. Tutkitusti kasvisruokavalioon siirtyminen on yksittäisen ihmisen kannalta merkittävin ilmastoteko - siksi siihen kannattaa panostaa. Ruokavalion muutos voi kuitenkin vaatia aikaa ja uudenlaisen makumaailman omaksumista. Kasvisruokakurssit, villiyrttien hyödyntäminen tai vaikkapa sienestyksen opettelu voi olla sysäys kasvisruuan osuuden lisääntymiseen! Myös hävikkiruuan ehkäisy on hyvä keino vähentää ruuasta syntyviä päästöjä. Samalla säästetään rahaa, kun opitaan hyödyntämään tähteet paremmin.

Mitä jos...

- järjestäisitte villiyrttikursseja kyläläisille?
- tutustuttaisitte yhteisösi lapset luonnonantimiin?
- järjestäisitte lähiruokapäiviä?

Jakamistalous ja yhteiskäyttö

Jakamistalous tarkoittaa siirtymistä omistamisesta jakamiseen; kaikkea ei tarvitse omistaa itse. Jakamistalous säästää ympäristöä, kukkaroa ja tilaa, kun kaikkia mahdollisia välineitä ei tarvitse löytyä omasta takaa. Yhteiskäyttöiset tilat, ulkoliikuntapisteet, yhteiskäyttöautot ovat fiksu tapa edistää kestävä kehitystä. Muita hyötyjä jakamistaloudelle on vuorovaikutuksen ja sosiaalisten kontaktien lisääntyminen. Hankkeissa on paljon mahdollisuuksia jakamistalouden ideoille! Myös kyläraajat ylittävä yhteistyö tukee jakamistaloutta; myös tietoa, oppeja ja hyviä käytäntöjä kannattaa jakaa.

Mitä jos...

- perustaisitte yhteisöönne monipalvelupisteen?
- hankkisitte yhteiskäyttöauton?
- järjestäisitte kylälounaita?

Energiatehokkuus

Energiatehokkuus on yksi tapa edistää ekologista kestävyyttä ja vähentää päästöjä. Puhtaampaan energiaan, kuten aurinko- tuuli- tai vesivoimaan siirtyminen, öljylämmön vaihtaminen maalämpöön tai ilmalämpöpumppuun ovat kaikki ekotekoja. Vanhojen rakennusten energiatehokkuutta voi parantaa ovia ja ikkunoita tiivistämällä. Energiakatselmuksent antavat suuntaa siitä, mihin korjaustoimia kannattaa kohdistaa. Rakennusten kunnostaminen ajattomilla ja ekologisilla materiaaleilla voi pidentää rakennuksen käyttöikä ja elinkaarta. Vanhan rakennuksen kunnostaminen kuormittaa huomattavasti vähemmän ympäristöä kuin uuden rakentaminen.

Mitä jos...

- asennuttaisitte kylätaloon aurinkosähköjärjestelmän?
- vaihtaisitte maalämmön öljylämmityksen tilalle?
- tilaisitte energiakatselmuksen kylätalolle?

Kestävä liikkuminen

Liikenteen osuus suomalaisten päästöistä on 29% (Sitra). Pitkät välimatkat ja julkisen liikenteen keskittyminen kaupunkeihin ovat haasteita päästöjen vähentämiselle. **Kestävään liikkumiseen panostaminen** voi olla esimerkiksi pyöräilyn, kävelyn tai kimpakyytiryhmien edistämistä. Lihasvoimia käyttämällä myös kunto kohenee ja mieli pysyy virkeänä. Lähipalveluiden ja lähiliikuntapaikkojen lisääminen voivat myös tukea päästöjen vähenemistä. Kun palvelut löytyvät läheltä, ei tarvitse käyttää omaa autoa palveluiden pariin päästökseen. Hankkeissa voidaan perustaa esimerkiksi lähipalvelupisteitä, edistää yhteiskäyttöisten kulkuneuvojen käyttöä tai parantaa julkisen liikenteen saavutettavuutta.

Mitä jos...

- järjestäisitte kylätaloon etätyömahdollisuuden?
- hankkisitte yhteisöönne sähköpyöriä?
- panostaisitte lähipalveluihin?

Ympäristön ja luonnonsuojelu

Luonnon monimuotoisuus hupenee hälyttävää vauhtia, joka taas vaikuttaa laajasti ekosysteemeihin ja mm. ruuan tuotantoon. Ympäristön suojelu ja luonnon monimuotoisuuden vaaliminen turvaavat myös tuleville sukupolville elinkelpoisen ympäristön. Hankkeiden avulla voidaan esimerkiksi kohdistaa toimia vieraslajien torjuntaan, pölyttäjien kannan elvyttämiseen ja vesien rehevöitymisen ehkäisemiseen. Ympäristökasvatus on myös tärkeää, jotta mahdollisimman moni ymmärtäisi luonnon monimuotoisuuden tärkeyden. Luonnon monimuotoisuus on ihmisen hyvinvoivan elämän edellytys. Hanke ei saa aiheuttaa merkittävää haittaa ympäristölle tai ilmastolle.

Mitä jos...

- perustaisitte yhteisöönne kanssa kukkaniityn?
- osallistaisitte lapsia tekemään hyönteishotelleja?
- järjestäisitte vieraslajien hävitystalkoot?

3.Sosiaalinen kestävyys

Sosiaalinen kestävyys tarkoittaa, että turvataan ihmisille tasavertaiset mahdollisuudet voida hyvin, saavuttaa perusoikeudet, hankkia elämän perusedellytykset ja mahdollistaa osallistuminen päätöksentekoon. Sosiaalisen kestävyuden tavoite on, että hyvinvoinnin edellytykset siirtyvät sukupolvelta toiselle. Sosiaalista kestävyyttä edistävinä toimenpiteinä voi olla esimerkiksi työllisyyden edistäminen, syrjäytymisen ehkäiseminen sekä ikääntyvän väestön olojen turvaaminen, työ-, asuin- ja elinympäristöjen terveellisyyden, viihtyisyyden ja sosiaalisen toimivuuden parantaminen sekä väestön terveyden ja toimintakyvyn tukeminen. (Kestävä Kehitys, 2023)

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen tarkoittaa toimia, jotka ylläpitävät ja parantavat väestön terveyttä, hyvinvointia, osallisuutta sekä työ- ja toimintakykyä. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämällä voidaan ehkäistä ennalta monia ongelmia ja vähentää siten inhimillistä kärsimystä sekä korjaavien sosiaali-, terveys- ja muiden palveluiden tarvetta. (Suomen sosiaali ja terveys ry)

Suomen valtioneuvoston tavoitteissa on määritelty neljä eri painopistettä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen, joita voi hyvin soveltaa myös hankkeisiin: kaikille mahdollisuus osallisuuteen, hyvät arkiympäristöt, hyvinvointia ja terveyttä edistävä toiminta ja palvelut sekä päätöksenteolla vaikuttavuutta. (Valtioneuvosto)

Mitä jos...

- järjestäisitte kylätalolla osallisuusiltoja?
- parantaisitte lähiliikuntamahdollisuuksia?
- rakennuttaisitte boulderseinän nuorisotalolle?

Yhteisöllisyys ja syrjäytymisen ehkäisy

Yhteisöllisyys tarkoittaa tunnetta kuulumisesta mihin tahansa yhteisöön tai ihmisryhmään. Se on yhteenkuuluvuuden tunnetta, johon liittyy keskeisenä tunne luottamuksesta, turvallisuudesta ja merkityksellisyydestä. Se on tunne siitä, että kuuluu joukkoon, jossa tulee nähdyksi ja kuulluksi. Yhteisöllisyyden rakentamisen eli yhteisöllistämisen päämääränä on lisätä kaikkien yhteisöön kuuluvien hyvinvointia ja tuoda merkityksellisyyttä elämään. (Eläkeliitto)

Syrjäytyminen tarkoittaa tilannetta, jossa henkilö jää saman ikäisille tavanomaisen elämän, kuten koulutuksen, työelämän tai sosiaalisten tapahtumien ja suhteiden ulkopuolelle. Syrjäytyminen on Suomessa nuorten suurin ongelma, sillä arvion mukaan yli 60 000 nuorta on syrjäytynyt. Etenkin nuoret miehet ovat alttiimpia syrjäytymiselle. (Mehiläinen)

Myös **yksinäisyys** on Suomessa hyvin yleistä, ja se voi koskettaa ketä tahansa. Jo ennen koronaa joka viides suomalainen koki yksinäisyyttä ajoittain ja joka kymmenes jatkuvasti. Yksinäisyyteen liittyy ahdistusta ja toisten ihmisten kaipuuta. Yksinäisyys on yleisintä aikuisuuden molemmissa päissä. (Suomen Punainen Risti)

Hanketyöllä voi lisätä yhteisöllisyyden kokemusta, ehkäistä syrjäytymistä tai yksinäisyyden kokemusta.

Mitä jos...

- kohtauttaisitte ikäihmisiä ja nuoria yhteisillä tapahtumilla?
- veisitte talkootoiminnan uudelle tasolle?

Tasa-arvoisuus

Tasa-arvoisuus (samanarvoisuus, yhdenvertaisuus) tarkoittaa ihmisten yhtäläistä arvoa yksilöinä ja yhteiskunnan jäseninä. Tasa-arvolla viitataan usein myös eri yksilöiden tai ihmisryhmien tasapuoliseen kohteluun. Esimerkiksi tasa-arvoisella yhteiskunnalla viitataan usein sukupuolten, yhteiskuntaluokkien ja etnisten ryhmien keskinäisiin suhteisiin sekä vähemmistöjen asemaan. (wikipedia) Tasa-arvolaki kieltää syrjinnän muun muassa sukupuolen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun, raskauden, synnytyksen, vanhemmuuden ja perheenhuoltovelvollisuuden perusteella. (Tasa-arvo.fi)

Hankkeissa tasa-arvoa voidaan edistää esimerkiksi huomioimalla eri ihmisryhmät toiminnassa ja työntekijöiden kohtelussa.

Mitä jos...

- osallistaisitte hankkeessanne erilaisia ihmisryhmiä?
- tekisitte suunnitelman tasa-arvoisuuden edistämisestä hankkeessanne?

4. Kulttuurinen kestävyys

Kulttuurinen kestävyys tarkoittaa kulttuuriin liittyvien asioiden kuten kielten, perinteiden ja tapojen säilyttämistä ja vaalimista. Kulttuurisesti kestävässä kehityksessä hyväksytään monimuotoisuus ja tasapainoinen kasvu sekä arvostetaan ja kunnioitetaan kaikkien oikeuksia. (Kestävä Kehitys, 2023) Kulttuuriseen kestävyyskuuluu toisaalta kulttuuristen käytänteiden ylläpitäminen, toisaalta niiden muuttaminen ja kehittäminen. (Opetushallitus)

Kulttuuriympäristön vaaliminen ja elävöittäminen

Kulttuuriympäristöllä tarkoitetaan ihmisen toiminnan tuloksena syntyntä ympäristöä. Rakennukset ja rakennetut alueet lähiympäristöineen, maisemat, joissa näkyy ihmisen kädenjälki, maaperässä tai veden alla säilyneet, ihmisten tekemät muinaiset rakenteet ja muodostelmat ovat kulttuuriympäristöä. Kulttuuriympäristöä ovat niin tavalliset arkiympäristöt kuin erityistä tunnustusta saaneet ja suojellut alueet ja kohteet. Vaikka kulttuuriympäristö voi uusiutua ja kehittyä ajan kuluessa ja tarpeiden muuttuessa, on muutoksia tehtäessä hyvä pitää mielessä jo olemassa olevan ympäristön arvot. (Ympäristöhallinto)

Hanketyössä kulttuuriympäristön elävöittäminen voi olla esimerkiksi kulttuuripolkujen tai reittien parantamista, paikallisen kulttuurin nostamista tai nuorisokulttuurin tukemista.

Mitä jos...

- järjestäisitte kulttuuritapahtumia?
- tukisitte nuorisokulttuuria taiteen keinoin?

Kuva: Canva

Kulttuuriperintö ja historiatietous

Kulttuuriperintö on menneisyydestä perittyjä aineellisia ja aineettomia asioita tai käytäntöjä, jotka heijastavat ihmisten arvoja, uskomuksia, tietoja ja traditioita. Kulttuuriperintöä on joka puolella; kaupungeissa ja taajamissa, luonnonmaisemissa ja arkeologisissa kohteissa. Se voi olla kirjallisuutta, taidetta ja muistomerkkejä, esi-isiltä ja esiäideiltä opittuja taitoja ja tarinoita, joita kerromme, ruokaa, josta pidämme, elokuvia, joita katselemme ja joista tunnistamme itsemme. (Opetushallitus) Kulttuuriperintöä hankkeissa voisi olla esimerkiksi perinnetiedon kerääminen ja eteenpäin välittäminen, rakennusten vaaliminen tai tietyn kylän tai alueen kulttuuriperinnön merkityksen esiintuominen.

Mitä jos...

- nostaisitte esille lähiympäristön kulttuurihistoriaa?
- keräisitte tietoa paikallisista kulttuuriperinteistä?

Monikulttuurisuus ja moninaisuus

Monikulttuurisuudella tarkoitetaan sitä, että väestössä on etnisesti ja kulttuurisesti monenlaisia ihmisiä: löytyy erilaisia kieliä, uskontoja, kansallisuuksia, toimintamalleja, tervehdystapoja, arvoja, vapaa-ajanviettotapoja ja niin edelleen. Monikulttuurisuus tulee arkielämässä esiin erilaisten elämäntapojen, arvojen ja näkemysten kunnioittamisena ja arvostamisena. Kulttuuri vaikuttaa ihmisen tapaan hahmottaa ja ymmärtää maailmaa, kuten myös arvojen, ajattelutapojen ja käyttäytymismallien muodostumiseen. Jokainen kulttuuri sisältää omia erityispiirteitään ja jokaisella ihmisellä on oma, yksilöllinen tapansa edustaa omaa kulttuuriaan. (Toisen asteen yhteys)

Monikulttuurisuutta voi vaalia hankkeissa esimerkiksi osallistamalla ihmisiä eri kulttuureista jakamaan ja ymmärtämään toistensa perinteitä ja käytäntöjä, järjestämällä monikulttuurisia tapahtumia tai kulttuuri-iltoja.

Mitä jos...

- kohtauttaisitte eri kulttuureista tulevia ihmisiä jakamaan omaa kulttuuriperintöään?

5. Taloudellinen kestävyys

Taloudellisella kestävyydellä tarkoitetaan tasapainoista kasvua, joka ei perustu luonnonvarojen hävittämiseen eikä velkaantumiseen. Taloudellinen kestävyys voidaan saavuttaa uusiutuvien luonnonvarojen kestävällä käytöllä sekä esimerkiksi resurssi- ja materiaalitehokkuutta parantamalla ja noudattamalla kiertotalouden periaatteita. Nyt ja tulevaisuudessa tärkeintä on huomioida maapallon kantokyvyn rajat ja niiden sisällä pysyminen. Taloudellinen kestävä kehitys on tasapainoista talouskasvua ilman velkaantumista ja tuotannontekijöiden ylikuluttamista. Se on toimintaa, joka huomioi ympäristön kantokyvyn sekä tulevat sukupolvet. (Kestävä kehitys, 2023)

Kuva: Canva

Resurssiviisaus

Ilmastonmuutos, luonnonvarojen hupeneminen ja väestönkasvu pakottavat yhteiskunnat ympäri maailmaa muuttumaan tehokkaammiksi ja vähäpäästöisemmiksi. Resurssien viisas käyttö on nousemassa kansainväliseksi kilpailuvaltiksi. (Sitra)

Resurssiviisaus on kykyä käyttää erilaisia resursseja (luonnonvarat, raaka-aineet, energia, tuotteet ja palvelut, tilat ja aika) harkitusti ja hyvinvointia sekä kestävästä kehityksestä edistävällä tavalla.

Resurssiiviisautta voidaan edistää kiertotalouden, materiaalien elinkaaren pidentämisen, materiaalitehokkuuden ja uusiutuviin energiamuotoihin panostamisen kautta. Resurssiviisaus toimintatapa edistää ihmisten hyvinvointia ja vähentää ympäristölle sekä ihmisille haitallisia vaikutuksia. (Wikipedia)

Mitä jos...

- panostaisitte kierrätysasteen nostoon?
- investoisitte uusiutuvaan energiaan?

Kustannustehokkuus

Kustannustehokkuus tarkoittaa käytettävien resurssien ja saatavan tuloksen suhteen optimointia siten, että saadaan mahdollisimman pienillä resursseilla suhteessa suurempi tuotos. Kustannustehokkuus voi olla joko kustannusten pienentämistä, tuotannon tehostamista tai molempia suuremman hyödyn tuottamiseksi pienemmillä kustannuksilla. Kustannustehokkuus voi olla myös energiankäytön vähentämistä siten, että sähköä kulutetaan vähemmän, tai sähkökustannuksia pyritään laskemaan muulla tavoin. (Termipankki, 2023)

Mitä jos...

- tekisitte energiansäästösuunnitelman?
- investoisitte vettä säästäviin vesikalusteisiin?

Edistääkö hankkeenne joitakin seuraavista kestävä kehityksen teemoista?

Kiertotalous	Ekologinen kestävyys
Jakamistalous ja yhteiskäyttö	☐ Elinkaaren pidentäminen; tuunaus, korjaus ja huoltaminen
	☐ Kierrätyksen tehostaminen, jätteen määrän vähentäminen
	☐ Lainauspisteet; harrastusvälineet, liikuntavälineet, työkalut jne.
	☐ Yhteiskäyttötilat; liikuntapaikat, saunat, harrastustilat jne.
	☐ Kimppakyydit
	☐ Kyläraajat ylittävä yhteistyö
	☐ Yhteiset viljelypalstat
Kestävät ruokavalinnat	☐ Kasvisruuan lisääminen
	☐ Kestävä lähiruoka; villiyrtit, sienikurssit, marjastus, kalastus jne.
	☐ Hävikkiruuan torjuminen
Kestävä liikkuminen	☐ Kestävän liikkumisen edistäminen; pyöräily, julkinen liikenne jne.
	☐ Lähiliikunnan lisääminen
	☐ Liikennetarpeen väheneminen
Energiatehokkuus	☐ Energiaratkaisut; aurinkopaneelit, maalämpö jne.
	☐ Energiakatselmukset, sähkönkulutuksen seuranta
	☐ LED-valaisimet ja energiatehokkaat loisteputket
	☐ Ikkunoiden ja ovien tiivistys
	☐ Olemassa olevien rakennusten hyödyntäminen toiminnassa
	☐ Rakennusten kunnostaminen ja uusiokäyttö
	☐ Puiden ja muiden kasvien istutus ja kasvatusta (hiilensidonta)
Ympäristön ja luonnonsuojelu	☐ Luonnon monimuotoisuus; kukkapellot, hyönteishotellit jne.
	☐ Vieraslajien hävittäminen luonnosta
	☐ Vesihuolto; vesien talteenotto, poisjohtaminen, hulevedet jne.
	☐ Maaperän hoito tai kunnostus
	☐ Vesien rehevöitymisen estäminen
	☐ Ympäristökasvatusta
	Aiheutuuko hankkeesta haittaa ympäristölle tai ilmastolle?
	☐ Ei
	☐ Kyllä*
	*Pohdi, kuinka muuttaisit lähestymistapaasi kestävämmäksi. Saat apua pohdintaan oman alueesi Leader- asiantuntijoilta.
Kiertotalous ja resurssiviisaus	Taloudellinen kestävyys
	☐ Ekotehokkuus, "vähemmällä enemmän"
	☐ Uusiutuvien tai kierrätettyjen raaka-aineiden käyttö
	☐ Materiaalitehokkuus, korvaavat raaka-aineet
	☐ Digitaalisten valmiuksien lisääminen, digitaaliset alustaratkaisut
	☐ Resurssien yhteiskäyttö; yhteinen työntekijä, markkinointi jne.
	☐ Yhteistyö muiden yhteisöjen tai yritysten kanssa
Kustannustehokkuus	☐ Kustannussäästöä tuovat menetelmät tai toimintamallit
	☐ Energian säästö; sähkö, vesi, tulostus, sähköiset dokumentit jne.

Terveys ja hyvinvointi	Sosiaalinen kestävyys
	☐ Luontokokemusten ja luonnossa liikkumisen mahdollisuuksien parantaminen
	☐ Liikuntamahdollisuuksien lisääntyminen
	☐ Terveiden tai hyvinvoinnin koheneminen
Tasa-arvoisuus	☐ Turvallisuus; varautuminen, ensiaputaidot, huoltovarmuus, tiedonkulku jne.
	☐ Tasa-arvoisuus toiminnassa
	☐ Sukupuolten välisen tasa-arvon paraneminen
	☐ Erityisryhmien huomioiminen
	☐ Erilaisuuden arvostaminen
	☐ Heikommassa asemassa olevien ihmisten elämänlaadun paraneminen
	☐ Naapuriavun lisääminen
Yhteisöllisyys	☐ Tietotaidon jakaminen
	☐ Yhteenkuuluvuuden lisääntyminen
	☐ Kansalaistoiminnan edistäminen
	☐ Osallisuuden lisääntyminen
	☐ Eri ihmisryhmien mukaan ottaminen
	☐ Talkootoiminta tai vapaaehtoistyö
	☐ Työllistäminen, työvoiman saannin paraneminen erityisesti syrjäiseuduilla
	☐ Syrjäytymisen tai yksinäisyyden ehkäisy
	☐ Kuntayhteistyö (kunnan yhdistysohjelman tai kunnan hyvinvointistrategian edistäminen)
Kulttuuriympäristön vaaliminen	Kulttuurinen kestävyys
	☐ Paikallisen kulttuurin tukeminen/lisääminen (teatteri, tapahtumat yms.)
	☐ Kulttuuriympäristön elävöittäminen (kulttuuripolut ja -reitit, maisemat yms)
	☐ Nuorisokulttuurin tai muiden kulttuurimuotojen edistäminen
Kulttuuriperintö ja historiatietous	☐ Kulttuuriperinnön säilyttäminen; käsityö, musiikki, historia, rakennukset, ruoka, perinnemaisema jne.
	☐ Aineettoman kulttuuriperinnön vaaliminen; tavat, juhlat, murteet jne.
	☐ Tapakulttuurin periytyminen
	☐ Sukupolvien välinen yhteistyö
Monikulttuurisuus	☐ Monikulttuurisuus, kulttuurien välinen vuoropuhelu; kotouttaminen, tapahtumat jne.
	☐ Kulttuurien välinen yhteistyön lisääminen
	☐ Eri kieliryhmien huomioiminen viestinnässä

